

ANDREAS SCHOTTEK
Paderborn

UKRAIŃSKI GRECKO-KATOLICKI KOŚCIÓŁ W NIEMCZECH – JEGO PASTORALNE STRUKTURY

Początki duszpasterstwa żyjących w Niemczech Ukraińców bizantyńskiego rytu sięgają czasu po pierwszej wojnie światowej. Dyskryminacyjna polityka państwa polskiego zmusiła wielu Ukraińców do opuszczenia swojej ojczyzny i do osiedlenia się na stałe w Niemczech. Język niemiecki nie był dla nich obcy, jako że Galicja należała więcej niż 100 lat do Cesarstwa Habsburgów. W 1927 roku ówczesny Metropolita Halicki i Arcybiskup Lwowski Andrzej Szeptycki ustanowił dekanat w Berlinie. Pierwszym duszpasterzem został tuż po święceniach kapłan Petro Verhun, urodzony w 1890 roku. W 1937 roku został on mianowany papieskim prałatem, a w 1940 roku wizytatorem apostolskim i administratorem, a tym samym kanonicznym przełożonym Ukraińskiego Kościoła Katolickiego w Niemczech. Prałat Verhun, chociaż był obywatelem austriackim, został aresztowany 22 czerwca 1945 roku przez Sowietów, deportowany do Rosji i tam „z powodu kolaboracji z wrogiem” skazany na 8 lat przymusowych robót. Zmarł za wiarę w Krasnojarsku w dniu 7 lutego 1957 roku. Kościół uznawał jego męczeństwo i papież Jan Paweł II beatyfikował go podczas swojej podróży na Ukrainy w 2001 roku.

Historycznie patrząc, należałoby wspomnieć, że już od 1930 roku przybywali do Niemiec ukraińscy studenci teologii, dokładnie do Monachium, aby wstąpić do Kolegium św. Andrzeja (*St. Andreas Kolleg*), założonym przez arcybiskupa metropolii München und Freising kard. Michała Faulhabera, gdzie kształcono Niemców, Białorusinów i Ukraińców dla późniejszej posługi w Rosji. Kierownikiem tego Instytutu był wtedy o. Chrysostomus Baur OSB. Tam też studiował późniejszy ukraiński biskup z Toronto (Kanada) Izydor Borecki († 2003)¹. Przyj-

¹ Urodzony 1 października 1911 r. w galicyjskim Ostrowcu (dzisiaj Ukraina), otrzymał święcenia kapłańskie 17 lipca 1938. W 1948 r. otrzymał święcenia biskupie jako egzarcha dla Ukraińców wschodniej Kanady. Egzarchat wschodniej Kanady otrzymał godność eparchii w 1956 r.

muje się, że po pierwszej wojnie światowej w Niemczech mieszkało ponad 50 tys. katolickich i prawosławnych Ukraińców. W czasie ostatniej wojny suma ta wzrosła do 2 milionów. Do czasu aresztowania prałata Verhuna żyło w samym Berlinie około 5 tys. Ukraińców. Jego następca o. Nykola został zamianowany 12 października 1945 roku, ale tylko jako zastępca apostolskiego wizytatora.

Papież Pius XII postanowił na nowo zorganizować duszpasterstwo Ukraińców w Niemczech. Apostolskim wizytatorem został arcybiskup Ivan Bućko, który przejął też obowiązki przełożonego dla Ukraińców żyjących w Niemczech. Jego zastępcą i wikariuszem generalnym w Niemczech został późniejszy prałat Petro Holynskij, były profesor teologii w Przemyślu.

Po drugiej wojnie światowej wielu Ukraińców wyemigrowało do Stanów Zjednoczonych, Kanady i Australii. Mniej więcej 30 tys. ukraińskich katolików i prawosławnych pozostało na terenie Republiki Federalnej Niemiec i Zachodniego Berlina. W dniu 17 kwietnia 1959 roku papież Jan XXIII erygował dla nich Ukraiński Apostolski Egzarchat (podobny do Apostolskiego Wikariatu w Kościele łacińskim), który bezpośrednio podlegał papieżowi.

Pierwszym pasterzem Ukraińskiego Apostolskiego Egzarchatu w Niemczech został kanclerz ukraińskiej eparchii metropolitalnej w Philadelphii (USA) dr Platon Kornyljak. Ojciec Święty wyniósł go do godności biskupa *Castra Martis*, byłej diecezji w Dacji, która należała do kościelnej prowincji Raziaria. Sakrę biskupią przyjął 7 lipca 1959 roku. Interesujący był życiorys tego biskupa, ponieważ odbijają się na nim losy całego Kościoła grekokatolickiego. Urodzony 6 września 1920 roku w Steni na Bukowinie – tej części Ukrainy, która przed wojną należała do Rumunii. Po ukończeniu gimnazjum rumuńskiego w 1939 roku, mając 19 lat, udał się do Rzymu. Jako alumn ukraińskiego Kolegium św. Józefa (*Collegio di San Giosafat*) studiował filozofię i teologię na Uniwersytecie Urbaniana. Jako młody doktor teologii przyjmuje 25 marca 1945 roku święcenia kapłańskie. Nie mając możliwości powrotu do kraju (Bukowina należała już do Związku Radzieckiego), studiował dalej do 1948 roku, kiedy uzyskał jeszcze tytuł doktora filozofii. Następnie udał się do Stanów Zjednoczonych, gdzie służył w egzarchacie ukraińskim w Philadelphii (metropolia od 10 lipca 1958 roku). Tam otrzymał nominację na apostolskiego egzarchę w Niemczech i biskupa tytularnego *Castra Martis*. Służył swojej diecezji, której jurysdykcja sięgała nie tylko na wszystkie części Niemiec, lecz także całej Skandynawii. Ciężka choroba zmusiła go do rezygnacji z urzędu na początku 1997 roku. Pozostał w Monachium, gdzie zmarł 1 listopada 2000 roku. Jego grób jest w ukraińskiej części *Waldfriedhofu*.

Podczas wakatu na stolicy Apostolskiego Egzarchatu w Monachium administratorem apostolskim został Michał Hrynczyszyn – egzarcha dla ukraińskich katolików we Francji, krajach Benelux i Szwajcarii, który mianował proboszcza katedry o. Myrona Molczka swoim wikariuszem generalnym. Dopiero 20 grud-

nia 2000 roku Platon Kornyljak otrzymał sukcesora z nominacją nowego biskupa-egzarchy – został nim o. Petro Kryk, dotychczasowy wikariusz generalny eparchii wrocławsko-gdańskiej. Podobnie jak jego poprzednik jest on biskupem tytularnym Castra Martis. Świecenia biskupie otrzymał 3 lutego 2001 roku. Według najnowszego spisu duchownych² egzarcha Apostolski nie mianował dotychczas żadnego wikariusza generalnego (*protosynkela*). W administracji egzarchatu kanclerzem jest o. Diakon Ivan Machużak.³ Siedziba apostolskiego egzarchy, jego katedra i kuria dla ukraińskich katolików znajdują się w Monachium. Według *Annuario Pontificio* na rok 2003, egzarchat liczy 63.000 wiernych, 21 parafii, 16 kapłanów diecezjalnych, 5 kapłanów zakonnych, 3 seminarzystów, 18 siostr zakonnych. Egzarchat posiada też 2 instytucje charytatywne oraz 2 naukowe. Parafie i placówki duszpasterskie Ukraińskiego Kościoła Katolickiego w Niemczech należą do trzech protoprezbiteratów (dekanatów): południowe mają swoje centrum w Monachium, północne w Hamburgu a zachodnie (chwilowo) w Bambergu. Protoprezbiterat wschodni dla Berlina i nowych „landów“ (dawniejsza NDR) nie ma jeszcze protoprezbitera. W przyszłości ma też jeszcze być mianowany wikariusz generalny dla krajów skandynawskich. Dawniej dojeżdżał tam według potrzeby duszpasterz z Hamburga, o. Casanova Martorell, który po osiągnięciu wieku emerytalnego wrócił do Hiszpanii, swojej ojczyzny⁴.

Najwięcej placówek duszpasterskich dla katolickich Ukraińców obrządku bizantyńskiego znajduje się w Bawarii. Duszpasterstwo Ukraińców w Monachium i okolicy podlega apostolskiemu egzarsze. W Monachium w pracy duszpasterskiej jest kilku duchownych. Proboszczem parafii katedralnej jest o. mitrat Wiktor Holovać, jako kurator służy tam o. Igor Sapun a jako wikary o. Włodzimierz Viitović. W Monachium żyje jeszcze emerytowany prałat Joachim Dźudźar, długoletni współpracownik ś.p. bpa Platona, kapłan eparchii Kriżevci na Chorwacji, i diakon prof. dr Mikołaj Szafowal. Do Augsburgu dojeżdża na niedzielne nabożeństwa z Neu-Ulm o. Dionisio Mazur OSB. Parafia augsburgska dedykowana jest bł. Petrowi Verhunowi. W Neu-Ulm, gdzie istnieje parafia już od dawna, poza o. Mazurem jest jeszcze wikary, o. Roman Lisseiko OSBM. W Bambergu, gdzie o. Bogdan Puszkar jest proboszczem, „Boska Liturgia” jest odprawiona w kaplicy św. Sebastiana. W tej parafii jest możliwość kursów języka niemieckiego dla tzw. „nowej emigracji ukraińskiej” (po upadku komunizmu). O. Bogdan jest równocześnie proboszczem parafii św. Mikołaja w Norymberdze. Tam istnieje także ukraińska szkoła „sobotnia”. Po nabożeństwach regularnie są spotkania z parafiami mające miejsce w pierwszą i trzecią niedzielę miesiąca; o. Bogdan odprawia

² *Apostolische Exarchie für katholische Ukrainer des byz. Ritus in Deutschland und Skandinavien*. Homepage: www.ukrainische-exarchie.de - e-mail: kanzlei@ukrainische-exarchie.de.

³ Przemawia się do duchownego ukraińskiego, diakona i kapłana z tytułem „Ojciec”

⁴ Dzisiaj odpowiedzialnym duszpasterzem za Norwegię jest o. Robert Anderson S.O.Cist.R. z Hovin in Telmark, a za Szwecję o. Myroslav Kostiv.

też w kaplicy bizantyńskiej „Catholica Unio” w Würzburgu, za którą jest odpowiedzialny o. archimandryta Gregor Hohmann OSA. Miasto Ingolstadt ma własnego ukraińskiego proboszcza w osobie o. Jakova Novaka, który pochodzi z dawniejszej Jugosławii. Także parafia Regensburg jest w rękach o. Novaka, który służy tam „Boską Liturgią” w pierwszą i trzecią niedzielę. W parafii Landshut służy o. protoprezbiter (dziekan) Ljubomyr Fedorak, który mieszka w niedalekim Isen.

W Hesji istnieje parafia św. Klemensa we Frankfurcie nad Menem, której proboszczem jest o. Roman Lirka. Więcej parafii ukraińskich jest w Badenii. We Freiburgu istnieje już od dawna parafia św. męczennika Josafata. Nabożeństwa odprawia się w rzymskokatolickim kościele św. Marcina w centrum miasta. Do parafii należy ukraińska szkoła „sobotnia” i chór parafialny. Także spotkania wiernych odbywają się regularnie po niedzielnej Boskiej Liturgii. Proboszczem jest o. Petro Svidrun, który obsługuje także placówkę duszpasterską w Karlsruhe. Jako emeryt żyje we Freiburgu także czeski kapłan, birytualista, o. dr Libor Koval, który jako alumn *Collegium Russicum* w Rzymie przybrał obrządek bizantyński i długie lata służył Kościołowi ukraińskiemu. W stolicy Badenii, w Stuttgarcie, mieszka i jest proboszczem o. Roman Wruścak. On odprawia też liturgię, ale nie w każdą niedzielę, w Ludwigsburg-Grünbühl i w Bodelshausen/Mossingen.

W Nadrenii-Westfalii potrzebna jest nowa organizacja duszpasterstwa grekokatolickiego. Proboszcz w Bielefeldzie, o. Wasilij Vorotnjak przeszedł na emeryturę i na jego miejsce przyszedł o. Myron Molczko, który dawniej służył w Monachium. Równocześnie o. Myron opiekuje się siostrami melchickimi Zakonu św. Bazyleg z Saida/Liban, które żyją i pracują w klasztorze po-studyckim⁵ w Altenbeken-Buke, niedaleko Paderborn. Profesorem liturgiki na Teologicznym Wydziale w Paderborn jest ks. dr hab. Michael Kunzler, birytualista, kapłan diecezji Trier, który co tydzień sprawuje bizantyńską liturgię w konwiktzie dla studentów teologii „Leonianum”. Parafia w Düsseldorfie chwilowo ma duszpasterza w osobie o. Igora Myza.

Bardzo żywa parafia ukraińska Wszystkich Świętych istnieje w Hamburgu, gdzie proboszczem jest o. Stefan Vorotnjak, kuzyn już wspomnianego o. Wasylia. Po niedzielnej liturgii udziela się tam nauki religii dla dzieci od 6 do 16 lat. Rodzice mogą również uczestniczyć w tej formie katechizacji. Parafia oferuje także możliwość uczenia się języka niemieckiego.

W Dolnej Saksonii parafia ukraińska św. Wolodymyra erygowana została w Hannoverze. Proboszczem tamtejszym jest o. Wasyl Dovhanjuk. Od 1945-1955 roku odprawiano nabożeństwa w kościele św. Józefa przy Isenhagener Straße. W roku 1958 tzw. obóz przesiedleńczy Buchholz został rozwiązany. Dla katolików rzymskokatolickich został zbudowany nowy kościół p.w. „Maria Frieden”

⁵ Klasztor ten podlega jurysdykcji Apostolskiego Egzarchatu dla Ukraińców. Były tam przedtem siostry studytki niemieckie, ale z powodu brak powołań ich zakon na terenie Niemiec wymarł.

Grecko-katolicycy Ukraińcy mieli do kwietnia 1984 roku swoje nabożeństwa w Klasztorze Klarysek na Milanstraße. Czasami byli też gośćmi parafii św. Marcina i ewangelickiej parafii „Dietrich Bonhoeffer” w dzielnicy Roderbruch.

W 1984 roku z pomocą diecezji Hildesheim zostało wybudowane centrum duszpasterskie dla Ukraińców w Hannover-Misburg. Z okazji święta „Millenium wprowadzenia chrześcijaństwa na Ruś-Ukrainę” (1988) zostało to centrum przekazane do użytku. To Centrum można rzeczywiście określić jako ekumeniczne, ponieważ także ukraińska prawosławna parafia odprawia tam też swoje nabożeństwa. Poświęcenia Centrum dokonali biskup-ordynariusz rzymskokatolicki Joseph Homeyer, biskup pomocniczy Heinrich Pachowiak, ukraiński biskup grecko-katolicki Platon Kornyljak a z Ukraińskiego Kościoła Prawosławnego był biskup Anatolij Dubljanskyi.

Greko-katolicka parafia św. Wolodymira w Hanowerze skupia około 300 wiernych. Wielu z nich jest już w podeszłym wieku. Od 1965-1996 roku proboszczem był tu o. Mykola Ivanciv. Po jego śmierci w styczniu 1997 roku proboszczem został terazniejszy duszpasterz, który opiekuje się też parafią w Hildesheimie i w Braunschweigu. Nabożeństwa odprawia się w bizantyjskim obrządku ukraińskim. W każdą drugą niedzielę miesiąca odprawiane są nabożeństwa w języku niemieckim z towarzyszeniem chóru.

W Berlinie istnieje już od dawna parafia św. Mikołaja. Jej historia jest opisana w wersji internetowej⁶. Podlegała ona aż do najnowszych czasów jurysdykcji diecezji berlińskiej. W ostatnim czasie przeszła pod jurysdykcję Apostolskiego Egzarchatu w Monachium. Wielkie zasługi zdobył tam jako duszpasterz ks. Kunibert Schroeter – pochodzenia warmińskiego, birytualista. Żyje on jeszcze w Berlinie na emeryturze. Po nim proboszczem został o. dr Jaroslav Moskalyk, były profesor Grecko-Katolickiej Akademii w Lwowie, który w Polsce jest znany jako były proboszcz ukraiński w Olsztynie. Nabożeństwa dla wspólnoty ukraińskiej odprawia teraz w rzymskokatolickim kościele św. Anny. „Sobotnia” szkoła znalazła swoje miejsce w sali parafialnej. O. prof. Moskalyk odprawia „Boską Liturgię” każdą niedzielę także we Frankfurcie n/Odrą w kaplicy Domu św. Jadwigi.

W protoprezbiteratach odbywają się regularne wizytacje biskupie, pielgrzymki, spotkania naukowe, spotkania młodzieży, gdzie pogłębia się religijne życie i sprawuje liturgię. Kościelne święta, podobnie jak w Kościele prawosławnym, świętuje się według starego, to znaczy juliańskiego kalendarza. Ukraiński Grecko-Katolicki Kościół w Niemczech jest – jak na warunki zachodnie – żywą, dobrze rozwijającą się wspólnotą⁷. Oprócz świąt kościelnych duszpastersko wykorzystuje się również święta historyczno-narodowe.

⁶ www.diegeschichteberlins.de/geschichte/griechischkatholisch.shtml.

⁷ Np. ukraińskie siostry zakonne, przede wszystkim bazylianki i służebnice NMP udzielają w niektórych parafiach lekcji języka ukraińskiego.

Die Ukrainische Griechisch-katholische Kirche in Deutschland – ihre pastoralen Strukturen

Zusammenfassung

Die seelsorgliche Arbeit der ukrainischen Kirche in Deutschland hat ihre Anfänge in der Zeit nach dem Ersten Weltkrieg. Aufgrund der politischen Situation in Polen sahen sich viele Ukrainer dazu getrieben, ihre Heimat zu verlassen, um sich eine Bleibe in Deutschland zu suchen. Zwischen dem Ersten und Zweiten Weltkrieg lebten in Deutschland ca. 50.000 katholische und orthodoxe Ukrainer. Das erste Dekanat wurde in Berlin gegründet. Erste Priesteramtskandidaten kamen im Jahre 1930 nach München und lebten im von Kardinal Faulhaber gegründeten St. Andreas Kolleg. Nach dem Zweiten Weltkrieg lebten in Deutschland ca. zwei Millionen Ukrainer.

Eine Neustrukturierung der Seelsorge mit Ukrainern wurde von Papst Pius XII. in Auftrag initiiert. Papst Johannes XXIII. gründete am 17.04.1959 ein Apostolisches Vikariat, das ihm persönlich unterstellt wurde. Heute befinden sich die meisten ukrainischen pastoralen Zentren in Bayern. Weitere finden sich in Hessen (St. Klemens in Frankfurt/Main), Nordrhein-Westfalen (Bielefeld), in Hamburg (Ukrainische Allerheiligen-Gemeinde), in Niedersachsen (Hannover) und in Berlin. Von Bedeutung ist das Ökumenische pastorale Zentrum in Hildesheim, das mit Hilfe des Bistums Hildesheim im Jahre 1984 in Hannover errichtet wurde. Die ukrainisch-katholische Kirche in Deutschland zeichnet sich als Gemeinschaft aus, die sich dynamisch weiterentwickelt.